

Tao nhã thú chơi tranh Tết

■ XUÂN HỒNG

Chơi tranh Tết là một thú vui - nhu cầu - phong tục cổ truyền rất đẹp của nhân dân ta. Vừa hồn nhiên, tươi sáng, sống động, vừa lắng đọng, đậm đà chất dân tộc, tranh Tết thể hiện sâu sắc giá trị thẩm mỹ, triết lý xã hội và ý nghĩa nhân văn.

Theo quan niệm truyền thống của người Việt Nam, trong nhà dịp Tết thường phải có tranh treo để cảnh sắc thêm vui tươi, rực rỡ, con người thêm sáng khoái, giàu sức sống và xua đi những điều xấu, rủi ro. Tranh Tết chính là hình ảnh cô đọng của sinh hoạt hàng ngày - người ta thường ngắm nó mà nhớ lại năm qua và hình dung những gì sẽ gặp, sẽ làm trong năm tới. Tranh Tết còn thể hiện những ước vọng về một cuộc sống thuận hòa, khỏe mạnh, hạnh phúc... cùng khát khao hướng tới Chân - Thiện - Mỹ.

Tranh Tết có đủ loại, dùng cho nhiều đối

tượng và mục đích: tranh thờ, tranh đồ, tranh cầu lộc, tranh người lớn, tranh trẻ em... Những gia đình trí thức thường thích tranh bộ: Nhị bình - 2 bức (như chim công múa - cá chép trông trắng), Tứ bình - 4 bức (như mai - lan - cúc - trúc tượng trưng cho 4 mùa, hoặc 4 tố nữ chơi đàn - thổi sáo - gõ phách - ca hát). Nhiều người lại chuộng tranh Trung Quốc vẽ cảnh trong các pho truyện nổi tiếng: Chinh đông - Chinh tây, Tam quốc diễn nghĩa... Phần lớn các gia đình nông dân thích treo những bức tranh dân gian cổ truyền thuộc nhiều đề tài, thỏa mãn đồng thời nhiều nhu cầu. Ngoài công, có nhà dán

2 bức vẽ: một bên là Ông Tiến Tài, bên kia là Ông Tiến Lộc, trang phục đều kiểu quan văn, mặt hồng hiển từ, mỗi vị mang một tấm biển (Tiến tài, Tiến lộc) - với mong ước năm mới sẽ làm ăn phát đạt. Có nhà thì dán cặp tranh thần Vũ Đinh và Thiên Ất, đều mặc võ phục, cầm long đao, mặt đỏ, mắt xếch, trông rất uy nghi - với mong ước năm mới ma quỷ sẽ sợ, không dám đến quấy nhiễu.

Trong nhà, treo, dán nhiều tranh hiển lành và ngộ nghĩnh hơn. Tranh Gà trống sắc sỡ và oai vệ, tượng trưng cho ngũ quý - 5 đức tính quý báu: vàng (mào gà - vẻ đẹp), vũ (cựa gà - vũ khí), nhân (biết thương yêu đồng loại, kiếm được thức ăn ngon là gọi bầy đàn đến), dũng (gặp kẻ thù là sẵn sàng giao chiến), tín (hàng ngày gáy báo giờ rất đúng, giữ chữ "tín" từ hành động bình thường nhất). Tranh Mẹ con đàn gà và Mẹ con đàn lợn thể hiện cảnh sinh hoạt dân dã cùng mơ ước gia đình đông vui, thuận hòa. Tranh Hứng dừa lại như nụ cười tinh nghịch trước sự hớ hênh vô tình của người con gái đang mãi đùa vầy hứng dừa. Rồi tranh Đấu vật, Đánh ghen, Thầy đồ cóc... - tất cả đều thể hiện những nét đặc sắc trong sinh hoạt thường ngày của người dân Việt Nam.

Loại tranh lịch sử như Trưng Trắc cưỡi voi đuổi giặc, Ngô Quyền đánh quân Nam Hán, Đinh Bộ Lĩnh cờ lau tập trận... cũng rất được ưa chuộng trong dịp Tết vì nó tạo cảm giác ấm áp, hùng tráng và linh thiêng. Còn nhà nào nhiều trẻ con thì lại thường chơi các tranh: Phú quý (vẽ hình đứa bé tóc trái đào, đang giữ con vịt), Vinh hoa (cũng vẽ đứa bé như vậy, nhưng không giữ con vịt mà giữ gà trống), Thất đồng (7 cậu bé đang hôn nhiên hái quả), Tử tôn vạn đại (4 em bé nô đùa với những dây bầu trĩu quả)...

Đặc biệt, từ lâu con rồng (long) đã trở thành đề tài phổ biến, hấp dẫn của tranh Tết. Biểu tượng cho sự cao quý, kỳ diệu, may mắn, thành đạt, mạnh mẽ, sức vươn lên bất diệt và những gì tốt đẹp nhất, rồng là đối tượng cuốn hút mãnh liệt cảm hứng sáng tác của các họa sĩ. Có loại tranh rồng tổng hợp: vẽ rồng cùng quan hệ, sinh hoạt của nó (như: rồng và phượng, rồng và người, rồng phun mưa hoặc khắc lửa, múa rồng...). Lại cũng có loại tranh rồng thuần túy: chỉ vẽ rồng - có thể là một rồng (đơn long) hay nhiều rồng (đa long). Tranh rồng thường là tranh thờ hoặc tranh chơi, với nền phong phổ biến vẽ mây hoặc nước. Tranh Lương long triều nhật (đôi

rồng chầu mặt trời), Lương long triều nguyệt (đôi rồng chầu mặt trăng) tượng trưng cho sự hoàn hảo, cân bằng của vũ trụ và nhân gian. Tranh Lý ngư hóa long diễn tả sự thành công vượt bậc nhưng xứng đáng - tựa việc con cá chép qua 5 lần thử thách đặc biệt mới thoát xác thành rồng. Tranh Cửu long tranh châu vẽ 9 con rồng đang vờn chiến quanh một viên ngọc, như 9 người hùng cùng độ tài để đoạt vật báu duy nhất. Tranh Phụng long lại khắc họa cảnh quần quít giữa rồng và phụng - tiêu biểu cho hạnh phúc của một cặp vợ chồng thượng lưu. Tranh Múa rồng thật tung bừng với cảnh rước hình rồng và nhảy múa - một trò chơi phổ biến trong những ngày lễ tết truyền thống. Tranh Đình Bộ Lĩnh cuối rồng qua sông thì diễn tả sự tích lịch sử độc đáo: thỏ nhỏ, Đình Bộ Lĩnh vì giết trâu của chú khao bạn bè nên bị chú đuổi đánh. Chạy đến bờ sông, đang lúc cùng đường, bỗng một con rồng vàng nổi

lên công Đình Bộ Lĩnh sang sông! Người chú kinh ngạc, cho đó là điềm quý báo hiệu cháu mình sau này sẽ làm vua, liền cầm dao xuống đất, vãi lay rôi quay về. Bức tranh vẽ một con rồng vàng dũng mãnh đang gồng mình bơi, trên lưng là Đình Bộ Lĩnh vểnh mặt vừa hồn nhiên vừa oai nghiêm nhìn cảnh ông chú khúm núm đứng chấp tay ven bờ... Đối với nhiều dân tộc thiểu số Việt Nam (Tày, Nùng, Thái...), rồng được coi là thần linh nên trở thành đối tượng không thể thiếu trong tranh thờ ngày Tết của họ - phổ biến nhất phải kể đến tranh Long ngâm vẽ một con rồng đang tung mình, giương vây, xòe chân, thể hiện uy linh đáng hộ mệnh và ban phúc; tranh Công Tào vẽ các sứ giả nhà Trời cuối rồng thiêng bay khắp nơi để nhận, chuyển những lời cầu nguyện, mong ước của mọi gia đình tới Ngọc Hoàng Thượng đế.

Có nhiều nơi làm tranh Tết, nhưng nổi tiếng vẫn là phố Hàng Trống (Hà Nội) và làng Đông

Hồ (Bắc Ninh). Tranh Hàng Trống thuộc loại tranh thờ (vẽ hồ, rồng, thần thánh...); kỹ thuật làm kết hợp đường nét in đen từ bản khắc gỗ với việc tô màu phẩm bằng tay, dùng bút mềm quét phẩm nước, luôn tạo được những chuyển sắc đậm nhạt tinh tế, màu vẽ linh động. Tranh Đông Hồ toàn diện hơn với rất nhiều thể loại; in bằng tay trên bản gỗ nổi - mỗi màu in có ván khắc riêng (đôi khi tô màu phẩm bằng tay); giấy in là giấy dó, thường quét phủ một lớp phấn điệp hơi óng ánh; màu in rực rỡ, chế từ nguyên liệu thiên nhiên để kiếm (màu đen chế từ lá tre khô, vàng từ hoa hòe hay quả dành dành, xanh từ lá chàm, trắng từ vỏ sò nghiền mịn, đỏ tươi từ bột son...). Nhìn chung, các công đoạn kỹ nghệ làm tranh Tết đều khá phức tạp, đòi hỏi cao độ sức lao động sáng tạo và tài hoa nghệ nhân.